

Zelenka, Miloš

Slovinská monografie o žánrové rekonstrukci a mezidisciplinární interakci literární vědy

Opera Slavica. 2008, vol. 18, iss. 1, pp. 42-44

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116662>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

republiky, později po Mnichovu, v protektorátě Böhmen und Mähren, v Tisově Slovenské republice, jaké byly národnostní vztahy na východním Slovensku po roce 1948, 1968, 1989 – to jsou otázky namnoze tak brizantní, delikátní a dosud živé, a tedy do značné míry dosud tabuizované, že se jich příliš nedotýkáme ani dnes – a bylo by toho třeba. K tomu jistě postupně dojdeme malými krůčky: tento sborník byl jedním z nich.

Ivo Pospíšil

Slovinská monografie o žánrové rekonstrukci a mezidisciplinární interakci literární vědy

Juvan, M.: **Literarna veda v rekonstrukciji. Uvod v sodobni študij literature.** Narodna a univerzitetna knjižnica, Ljubljana 2006, 352 s.

Slovinský literární teoretik a historik Marko Juvan (nar. 1960) patří k dynamicky se rozvíjejícím a metodologicky vyprofilovaným literárním vědcům, kteří se dokázali publikačně prosadit i v mezinárodním kontextu a kteří mají za sebou několik monografických a editorských výstupů oceněných zahraniční odbornou komunitou (*Intertekstualnost*, 2000; *Vezi besedila*, 2000; *Kako pisati literarno zgodovino danes*, 2003 ad.). Jako vědecký pracovník Ústavu slovinské literatury a literární vědy Slovinské akademie věd a umění (Institut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU) Juvan přednáší literární teorii na lublaňské univerzitě, v popředí jeho badatelského zájmu se nachází výzkum intertextuality, otázky žánrových transformací a literárních kánonů, komparatistika a teorie literárních dějin, literárněhistoricky se věnuje zejména slovinské romantice (např. vývoji sonetu) a moderně. Autorovy práce charakterizuje široký srovnávací přístup, poučenost v teorii, zájem o nejaktuálnější aspekty současného literárněvědného myšlení a především schopnost systémového racionálního výkladu, který efektivně kombinuje nejrůznější metody s vědomím předem vytčeného cíle. Již v monografii o intertextualitě Juvan důsledně spojil problémový výklad klíčového pojmu literární vědy koncem 20. století se syntetizujícím lexikonovým uchopením a prezentoval možné sémantické roviny intertextuality, které tento typ literárních studií přiřazují jak k textové lingvistice, hermeneutice a teorii recepce, tak k vnětextovým elementům jako kulturní paměti, sociologii, historii a analýze diskursu.

Zatím poslední kniha *Literarna veda v rekonstrukciji. Uvod v sodobni študij literature* představuje zajímavý a cenný pokus přehledně nahlédnout do spleťtých zákoutí moderních literárněvědných disciplín, sympatickou snahu zorientovat se v permanentní krizi jejich hodnot a metod v éře postmoderny. Juvan vychází z optimistického přesvědčení, že literatury můžeme vědecky zkoumat, že obtížně verifikovatelný terén společenských věd lze diagnostikovat, rekonstruovat, tj. připouští možnost dosáhnout obecně přijatelný konsensus v podobě epistemologického i teminologického základu vymezeného soustavou konkrétních principů a pojmů. Především se zabývá krizí literární vědy v uplynulém dvacetiletí, kdy došlo k zprůtrhání svazků mezi akademickým diskursem a jeho národními koncepty a kdy dříve nesmiřitelné rozdíly mezi jednotlivými metodami se v postmodernismu transformovaly – řečeno pojmem S. Connora (na jeho práci *Postmodernism Culture: an introduction to theories of the contemporary*, 1997 se badatel odvolává) – v „světové tržiště idejí“. Juvan rovněž citlivě zachycuje změny v postavení tzv. literárního kánonu v globalizačních procesech jako sociologizaci a antropologizaci národních filologií v obec-

nější celky, jejich integraci do tzv. kulturních studií (cultural studies), které narušují tradiční půdorys literární teorie např. svým zájem o fenomény populárního umění, o masmediální a elektronickou komunikaci (v českém kontextu tento trend podrobně analyzoval brněnský slavista I. Pospíšil). Juvan souhlasí s Connorovou tezí o „samoreferenční aktivitě“ literárněvědného myšlení, které je determinováno zejména akademickou institucionalizací a legitimizací bádání jako jistými nástroji moci (M. Foucault); s tím souvisí úpadek morální a společenské prestiže oboru v očích veřejnosti, kdy vlastním životem fungující virtuální teorie se rychle střídají jako abstraktní proklamace.

Publikace *Literarna veda v rekonstrukciji*, která vznikla v rámci výzkumného projektu *Literatura a literární věda v slovinském kulturním prostoru*, je sice kompozičně sestavena z dříve publikovaných studií, jejich ediční úprava a podstatně textové doplnění však vytváří dojem monografické celistvosti a tematické soudržnosti. Studie, které uvádí metodologická předmluva (s. 11-25), jsou rozčleněny do dvou základních oddílů: I. *Kako pisati literarni teorijo in zgodovino danes?* (s. 27-90) a II. *Rekonstrukcija pojmov: tekst in kontekst* (s. 91-293), poté následují rozsáhlý seznam odborné literatury, jmenný a věcný rejstřík a anglické resumé.

V prvním tematickém bloku se Juvan věnuje dvěma tradičním literárněvědným disciplinám – literární teorii a literárním dějinám jako specifickým „žánrům“ nejvíce zasaženým postmoderní krizí humanistiky. Zatímco literární teorie jako imanentní konsistentní systém by se měla transformovat v teorii literárního diskursu, literární dějiny v současnosti oscilují mezi „příběhem“ a „hypertextem“ a měly by mít podobu hypertextově otevřeného literárněhistorického archivu, jakési palimpsestové literární mapy či sítě, která bude vědomě transkulturní a hybridní a která umožní kombinovat nejrůznější přístupy a interpretace, přitom však zachová „textualizaci kontextu“, tj. přiměřenou rovnováhu „extrinsic“ a „intrinsic“ momentů na horizontu kulturních a textových řad. Jako reálné příklady tohoto metodologického konceptu Juvan představuje sb. *A new history of French literature* (1989) editovaný D. Hollierem či monumentální encyklopedický projekt *History of the literary cultures of East-Central Europe: junctures and disjunctures in the 19th and 20th centurie* (ed. M. Cornis-Pope, 2007). Východisko z krize literárních dějin Juvan spatřuje v dobrovolně zvoleném metodologickém pluralismu, kterým lze překonat fikcionálnost a spekulativnost konstrukcí, do nichž se vždy zákonitě promítá neúplnost materiálu či subjektivismus interpretů. Literární dějiny nejsou typem fiktivní reality generované slovy a významy (dekonstrukcionismus), nýbrž živým „synergickým“ a dynamicky pulzujícím organismem, který je schopen samoregulovat procesy své evoluce.

Druhý, obsahově rozsáhlejší tematický oddíl rekonstruuje a reinterpretuje stěžejní pojmy současné literární vědy, která – jak autor zdůrazňuje – teoreticky modelují dílo (text) a jeho prostorové a časové horizonty (s. 22). Juvanova pozornost se nejdříve soustřeďuje na předmět literárního zkoumání, na otázky spjaté s postmoderní textologií a elektronickými médii, zaměřuje se na strukturu a vnitřní hierarchizaci slovesného artefaktu, na jeho vztah k stylu a žánru. Juvan přehledně přibližuje dnes módní problematiku antitetického pojetí fikce a pravdivosti, kterou nazírá jako modální koncepci možných světů. Kapitola o geokulturním a semiotickém prostoru, v němž se nachází a utváří literární dílo, přerůstá v brilantní ukázkou komparativního myšlení, kde Juvan vedle moderních teorií intertextuality (J. Kristeva, R. Bartes, G. Genett ad.) rozsáhle připomíná Ďurišinův koncept meziliterárních společenství a centrismů, zejména vymezení střeoevropského meziliterárního centrismu s jeho imaginární jednotou, mnohojazyčností a transetnicitou, autorskou dvoudomostí a intenzivní biliterárností. Z pohledu současné literární vědy spolupracující s antro-

pologií, kulturními dějinami a geografíí, je zajímavá teorie tzv. geokritiky belgického badatele B. Westphala, kterou můžeme definovat jako poetiku interakce mezi lidským prostorem a literaturou, jako disciplinární obor studující vztahy mezi fiktivními či skutečnými světy literárních děl a jejich sociogeografickými kontexty, které mohou ovlivňovat formování kulturních identit. Monografii uzavírají pasáže o časové dimenzi literárního díla, o kulturní paměti a palimpsestové technice tzv. literárního kánonu, v jehož textové struktuře se semioticky uchovávají citáty, tropy a veškerá slovesná motivika. Tento diachronní aspekt umělecké tradice Juvan poté demonstuje na tvaroslovném vývoji slovinského sonetu a tzv. sonetního věnce.

Publikace *Literarna veda v rekonstrukciji* i přes své skromné žánrové označení „úvod“ přerůstá běžný charakter literárněteoretických propedeutik. Juvan dochází k názoru, že úvahy o krizi uměnovědného myšlení jsou permanentně přítomným znakem literárního vývoje, přičemž na rekognoscaci a interpretaci předmětu, metod i terminologického aparátu literární vědy nelze esejisticky rezignovat, není však možné přistoupit ani na dekonstrukční demontáž klíčových kategorií. Pojem „rekonstrukce“ je v Juvanově pojetí jakýmsi hodnotovým protikladem právě k imanentně chápané „de-konstrukci“, znamená jednak restrukturaaci a reinterpretaci již užívaných termínů, kterým se badatel snaží poskytnout novou funkčnost a smysl – nejde tedy o mechanicky prolongovanou inovaci –, jednak redistribuci předmětu a metod vědeckého zkoumání: literární věda musí být multidisciplinární a komunikačně otevřená k humanitním a sociálním oborům, na druhou stranu je povinna zpřesňovat své vlastní koncepty, držet dosaženou tradici estetického a filologického bádání.

Miloš Zelenka

Slovo, text, média, výchova

Bína, D. a kol.: Výchova k mediální gramotnosti. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2005, 103 s.

Bína, D.: Růst umu promlouvat. (Traktát o vzdělávání). Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích 2005, 56 s.

Jihočeský filolog a pedagog napsal, resp. s týmem spolupracovníků vytvořil dva texty, které mají vztah k vzdělání a mediální gramotnosti. Jsou to témata jakoby obecná, přece však nejbližší k literárním oborům, k textům, k tomu, čím se zabývá filologie obecně a filologická slavistika zvláště.

Teorie médií, jak ji Bína a jeho kolektiv prezentuje, by mohla být součástí zvláštního oboru, tj. masmediální komunikace, ale jednou částí míří také k teorii textu, resp. literatury. Důležitost médií je dnes zjevná a literatura, která v médiích není, buď není vůbec, nebo má podstatně oslabenou funkci. Pokud jde o tzv. mediální gramotnost, rozlišují autoři kromě výpovědní a komunikační kompetence tzv. funkční gramotnost a mediální gramotnost – právě ta posledně jmenovaná je vlastním objektem učebního textu. Je skutečností to, co autoři praví dále: média určují literaturu. Opravdová vzdělanost dnes není bez vzdělanosti v médiích (McLuhan). Po historickém exkurzu autoři uvádějí různé aspekty téhož: tj. mediální pedagogiku či mediální výchovu, ale také krušné pasáže o soumraku textu a výpovědní kompetenci, zajímavá je stručná pasáž o žánrech, o edutainmentu – tedy hravé vý-